

**SLOVENSKÝ
NÁRODOPIIS**

1

ČÍSLO

ROČNÍK III

1955

SLOVENSKÁ AKADEMIA VIED - BRATISLAVA

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

ČLÁNKY

Pátková Jarmila, Karol Plicka šesťdesiatročný — — — — —	3
Hanušín Ján, Varechárstvo v Selci — — — — —	10
Polonec Andrej, Organizácia obchodného života hornooravských plátenníkov	49
Landsfeld Herman, Značky a znamienka na habánskej keramike — —	83

NÁRODOPISNÁ MUZEOLÓGIA

Hanušín Ján, Celoštátna konferencia o národopisnej muzeológii — — —	101
---	-----

MATERIÁLIE — ARCHÍV

Voráček Jozef, Anglický cestopis — — — — —	109
Horvát Pavol, Nariadenie Oravskej stolice etc. — — — — —	115

ZPRÁVY

Košťuk Juraj, Doterajšie výsledky folkloristického výskumu Ukrajincov na východnom Slovensku — — — — —	120
Čajánková Emília, Prvý kolektívny výskum Cigáňov — — — — —	123
Petách Emil, Kolektívny výskum na Orave — — — — —	125

RECENZIE A REFERÁTY

O. Nahodil, O pôvodě náboženství, Čajánková E. — — — — —	127
F. Roubík, Petice venkovského lidu, Michálek J. — — — — —	130
O lidovém tanečním umění, Ondrejka K. — — — — —	132
J. Manga, Egy dunántúli faragó pásztor, Slezáková H. — — — — —	133
Ethnographia, Švecová S. — — — — —	137
Völkerforschung, Urbanová V. — — — — —	141

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Ярмила Паткова, 60 лет со дня рождения Карола Плиčky.....	3
Ян Ганушин, Ложкарный промысел в Сельце	47
Андрей Полонец, Организация торговой жизни горнооравских торговцев полотном	82
Герман Ландсфельд, Пометки и значки на габанской керамике	100
ЭТНОГРАФИЧЕСКАЯ МУЗЕОЛОГИЯ	101
МАТЕРИАЛЫ — АРХИВ	109
ИЗВЕСТИЯ	120
РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ	127

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

III

VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
BRATISLAVA 1955

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Slovenskej akadémie vied

Hlavný redaktor dr. Ján Mjartan

Tajomník redakcie dr. Ján Podolák

Redakčná rada: dr. Božena Filová-Barabášová, dr. Soňa Kovačevičová, dr. Michal

Markuš, dr. Ján Mjartan, dr. Ján Podolák, Ručolf Žatko

JARMILA PÁTKOVÁ

KAROL PLICKA ŠEŠŤDESIATROČNÝ

Medzi slovenskými a českými umelcami v minulosti i v súčasnosti je veľa takých, ktorí prevažnú časť svojej inšpirácie a svojej tvorby stavajú na bohatých zdrojoch života a umenia nášho ľudu. Karol Plicka, ktorý sa 14. októbra 1954 dožil svojich šesťdesiatich rokov, načrel do týchto zdrojov neobyčajne hlboko a šťastne, umelecky stvárnil a priblížil nám celý rad najkrajších hodnôt žijúcich medzi ľuďom. Dnes takmer niet na Slovensku človeka, ktorý by nepoznal meno a aspoň niektorú z prác tohto umelca, zberateľa a vedeckého pracovníka. Veď veľká časť Plickovej práce sa viaže na Slovensko.

Karol Plicka pochádza z českej rodiny žijúcej vo Viedni. Už počas štúdií na učiteľskom ústave v Hradci Králové sa intenzívne zaoberá štúdiom hudby a zaujíma sa o český folklór, predovšetkým o piesne a tance. Popri svojom učiteľskom zamestnaní úspešne vedie rôzne spevácke a hudobné krúžky, ďalej študuje hudbu, až nakoniec úplne opúšťa učiteľské zamestnanie a roku 1921 sa stáva dirigentom speváckeho sboru Českej filharmónie. Ľudová pieseň ostáva však aj naďalej v popredí záujmu mladého umelca a roku 1923 opúšťa dirigentské miesto a stáva sa referentom Národopisného odboru Matice slovenskej. V Národopisnom odbore sa venuje nielen zberateľskej činnosti, ale aj ľudovej hudbe, slovenským umeleckým pamiatkam a mladému slovenskému filmovému umeniu. Roku 1937 prechádza na umeleckopriemyselnú školu do Bratislavy, kde vyučuje v oddelení fotografie a v nasledujúcom roku i v oddelení filmu. Od roku 1939 pôsobí Karol Plicka v Prahe. Po okupácii je menovaný profesorom a prvým dekanom filmovej fakulty Akadémie múzických umení v Prahe, kde prednáša kompozíciu filmového obrazu. Počas svojho pôsobenia na všetkých miestach, ktoré sme tu uviedli, Plicka vytvára rad hodnotných publikácií z odboru folklóru a umeleckej fotografie, sám tvorí alebo sa spoluzúčast-

ňuje na filmovej práci. Nás predovšetkým zaujíma tá časť Plickovej práce, ktorá sa týka Slovenska a jeho ľudovej kultúry.

Matica slovenská sa hneď po roku 1918 usiluje o oživenie zbierania folklóru, ba už od roku 1919 začína na Slovensku pôsobiť aj pracovný výbor Štátneho ústavu pre ľudovú pieseň, ktorého úlohou malo byť vedecké spracovanie ľudového hudobného materiálu. Matica slovenská sa však zameriavala predovšetkým na vydávanie starších zbierok a pri novej zberateľskej práci sa opierala len o dobrovoľných zberateľov spomedzi dedinskej inteligencie. Karol Plicka už ako dirigent speváckeho sboru Českej filharmónie prichádza vo voľných chvíľach na Slovensko a zbiera melódie a texty piesní na Orave, v okolí Nitry a inde. Už v tomto čase je Plicka presvedčený, že pri zbieraní bohatého piesňového materiálu nie je možné spoliehať sa už len na náhodné zbierky dobrovoľných prispievateľov, ale že treba zber organizovať systematicky, prostredníctvom odborníkov a tak, aby sa vyčerpali všetky oblasti Slovenska. Plicka už v tomto čase sám pracoval na zberateľskej mape Slovenska, aby získal prehľad o oblastiach, ktoré bude treba pri systematickom zbere preskúmať. Zberateľská akcia má byť neskôr východiskom pre vydávanie piesňových zbierok z jednotlivých krajov.¹ Keď sa roku 1923 stáva Karol Plicka referentom Národopisného odboru Matice slovenskej, získava v ňom Matica už skúseného zberateľa. Plicka súčasne zastupuje Národopisný odbor MS v Štátnom ústave pre ľudovú pieseň. Ako výsledok zberateľských ciest Karola Plicku okrem archívu, ktorý sa začína vytvárať pri Národopisnom odbore, vyšla jeho monografia *Eva Studeničová spieva* (1928).

Jeho poznatky sa veľmi dobre uplatnili ďalej aj pri vyhľadávaní spevákov, hudobníkov a rozprávačov a pri usmerňovaní ich repertoáru, keď parížska firma Pathé nahrávala folkloristické dokumenty pre archív parížskej univerzity a pre Českú akadémiu vied.

Popri odbornej folkloristickej práci v Národopisnom odbore MS prichádzalo Plickovi často aj popularizovať výsledky prác Matice slovenskej. Preto sa s ochotou podoberá na organizovanie ľudovej tvorivosti, na jej rozvíjanie a na jej širšie umelecké uplatnenie. Stáva sa vedúcim organizátorom národopisných slávností na rôznych miestach Slovenska (Martin r. 1926, Tatranská Lomnica r. 1927, Banská Bystrica r. 1928). Uvádza na scény nielen tance a spevy, ale aj hry, zábavy a zvykoslovie.

Na ľudovú tvorivosť nezabudol Karol Plicka ani neskôr. Pomáha súborom a rôznym súborm aj po oslobodení a svoje dlhoročné skúsenosti úspešne uplatnil aj roku 1948 pri organizovaní a nacvičovaní veľkého festivalu ľudového tanca a spevu pri Poľnohospodárskej výstave v Prahe.

¹ K. Plicka, *Úpadok ľudovej piesne slovenskej*. Národné noviny LIV, 1923, č. 93.

Karol Plicka (Foto F. Kleibl)

Už ako pracovník Národopisného odboru Matice slovenskej odchádza Karol Plicka roku 1936 do USA, aby tam americkým Slovákom prednášal o slovenskom ľudovom umení, slovenskej kultúre a na druhej strane aj tu zbiera piesne amerických krajanov, fotografuje a filmuje (*Od New Yorku po Mississippi*, 1936).

Plicka pri svojej zberateľskej práci čoskoro poznal, že ľudové piesne sú neoddeliteľnou súčasťou celkovej kultúry slovenského ľudu, ktorú nemožno skúmať izolovane. Sám o tom píše takto: „Ale môj širší záujem o výtvarný prejav slovenského ľudu nemohol sa obmedziť len na pieseň. Nemohol som si nikdy dobre predstaviť, aby som živú pieseň zo živého prostredia prsto vytrhol a mechanicky postavil ju do vymedzenej priehradky ako vylisovaný kvet do herbára. Nemožno odlúčiť živú ľudovú poéziu od jej tvorcov, od miesta vzniku, od jej účelnosti a poslania — ináč utratí na zrozumiteľnosti a sile pravdivosti.“² A spojivo medzi piesňou, jej tvorcami a prostredím videl Karol Plicka práve vo filme a tu, vo fotografickom a filmovom obraze jeho dielo vrcholí.

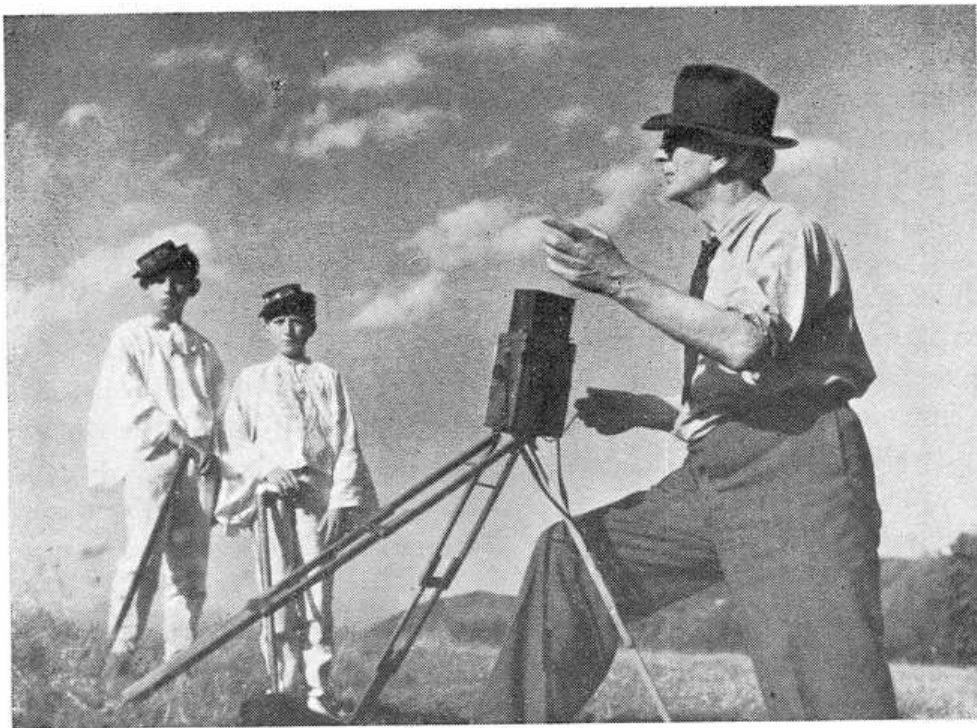
Hoci Karol Plicka sám hovorí, že keď po prvý raz uvidel slovenskú dedinu, hneď si ju predstavoval, aká by bola vo filme, pretože ho natoľko zaujalo jej výtvarné kúzlo,³ dlho sa musel uspokojovať iba fotografovaním, pretože na filmovanie nemala Matica slovenská prostriedky. No i toto obdobie svojej práce hodnotí majster Karol Plicka ako prípravu pre svoje budúce filmy, keď poznával krajinu, ľudí, ich spôsob života, zvyky, keď si medzi ľuďom získaval priateľov. A v skutočnosti nám ešte aj dnes fotografie Karola Plicku, z ktorých niektoré sú v archíve Matice slovenskej, dokazujú, že môžu slúžiť ako dôležité dokumenty jedného obdobia našej ľudovej kultúry, najmä keď ide o oblasť odevu a ľudových typov. Súčasne každá z týchto fotografií je uceleným umeleckým dielom.

Časť svojich fotografií s národopisnou tematikou uložil Karol Plicka v dvoch knihách fotografií zo Slovenska [*Slovensko* (1937), *Slovensko vo fotografii Karola Plicku* (1950)]. I tieto dve fotografické publikácie treba predovšetkým hodnotiť z hľadiska umeleckého, i keď tu majú fotografie nesporne aj dokumentárny charakter, ktorý by iste ešte zreteľnejšie vynikol, keby tu boli aj podrobnejšie opisy.

Len čo Matica slovenská získala zapožičaním od Československého Červeného kríža filmovací aparát, začal Karol Plicka na svojich cestách aj filmovať. Prvé metre matičných filmov zachytávajú scény z Važca, z batizovského salaša a z púchovskej doliny. Už roku 1928 sa premieta prvý Plickov film „Za slovenským ľudom“, ktorý je vlastne naším prvým umelecko-dokumentárnym filmom s národopisnou tematikou. Film prepracovaný a na

² K. Plicka, *Ako sme filmovali*. Slovenské pohľady XLVI, 1930, 215—216.

³ Tamže, 216.

Karol Plicka na slatinských lazoch v lete 1954

mnohých miestach doplnený sa roku 1929 premietal pod názvom „Po horách, po dolách“, ktorý získal uznanie nielen doma, ale aj v zahraničí. Bol vyznamenaný zlatou medailou na výstave umenia vo Florencii roku 1930.

Už pri týchto svojich prvých filmoch zamýšľala sa Karol Plicka nad filmom ako umeleckou dokumentáciou, uvedomujúc si význam filmu i pre vedecké účely a na druhej strane i pre účinné popularizovanie všetkých hodnôt, ktoré sú v našom ľude. K otázke réžie umelecko-dokumentárnych filmov hovorí: „Nejde, pravda, o réžiu v obecnom slova zmysle, ide o umelecky podanú dokumentáciu. To, pravda, neznamená, že by táto dokumentácia stratila na vecnosti, naopak, len umelecky videný motív umožňuje jej úplný účin optický. Suchý dokumentárny film zvrhá sa na strnulý, ilustrovaný výpočet vecí, ktorý k srdciam cesty nenachádza a je nefilmový.“⁴ V týchto niekoľkých vetách je v podstate zhrnutá základná myšlienka celej Plickovej filmovej práce, ktorá sa uplatnila i v ďalšom filme s národopisnou tematikou, vo filme „Zem spieva“ (1933). Oproti predchádzajúcim dvom filmom je tento film zvukový, kde bolo potrebné riešiť nové problémy harmonickej súhry slova, hudby a obrazu. I túto otázku rieši Karol Plicka z hľadiska umeleckého pretvárania skutočnosti. Veď vo filme

⁴ Tamže, 217.

„Zem spieva“ nejde o naturalistické zaznamenávanie zvukov, ako sa to pri mnohých počiatkových zvukových filmoch robilo. Vo filme ani jedna zložka neprevláda nad druhou, takže spoločne vytvárajú skutočnú oslavnú symfóniu slovenského ľudu. Ľud a prostredie, ktoré sa tak dokonale spájajú na Plickových obrazoch, vyplývajú tiež z umelcovho presvedčenia o ideálnom splynutí človeka s krajinou, kde na jednej strane krajina netvorí iba prázdnu štafáž pre ľudí, no na druhej strane ani ľudia nie sú na obrazoch len púhym oživením prírody.⁵ Ako každý obraz filmu aj hudba Františka Škvora sú samostatnými umeleckými dielami popri všetkej svojej sklíbenosti a jednote. Film „Zem spieva“ priniesol nový úspech československému filmovému umeniu v medzinárodnej súťaži. Roku 1934 bol na Bienale odmenený pohárom mesta Benátok a zahraničná kritika porovnávala film s vynikajúcimi filmami sovietskych režisérov Pudovkina a Eisensteina, na ktorých sa i sám Plicka vo svojich poznámkach k problémom filmu odvoláva.⁶

Keď sa pozeráme na prácu Karola Plicku z hľadiska národopisnej dokumentácie, mnohým sa môže vidieť, že umelec Slovensko z obdobia vrcholiaceho kapitalizmu zidealizoval, že nám nepodáva jeho pravdivý obraz, že nám miesto Slovenska biedy a triednych rozporov podáva Slovensko idylické, pokojné, plné radosti a jasu. I na tento problém odpovedá sám umelec. Keď Plicka rozpráva o tom, ako pracoval na filme „Po horách, po dolách“, priznáva, že sa mnohým bude vidieť, že podal obraz slovenského ľudu príliš romanticky. Súčasne hovorí, že pozná i tú druhú stránku slovenskej dediny s biedou a vystahovalectvom. Ba Plicka sa zmieňuje aj o tom, že by filmove rád spracoval i túto drsnú skutočnosť.⁷ Vo svojich filmoch s národopisnou tematikou chcel však Plicka vyjadriť to, čo ako umelec vycítil z ľudovej tvorby a ľudového života. Všetkými filmami chcel zvýrazniť základný tón slovenského folklóru. Týmto základným tónom je pre Karola Plicku nezvratiteľný optimizmus, ktorý potom umelecky prenášal i do filmových a fotografických obrazov a ktorý sa prejavil v žiarivých osvetleniach postáv, v krásnych typoch ľudí, vo voľných a vysokých horizontoch.⁸ Takto vidíme, ako umelecké cítenie spojené s hlbokým poznaním odborníka pomohlo Karolovi Plickovi odkryť v ľudovom umení to, čo videli v ňom len málokto z vtedajších umelcov. Veď ľudové umenie sa v mno-

⁵ K. Plicka, *Poznámky o filme* (O možnostiach a úlohách slovenského filmu). Slovenské pohľady XLVIII, 1932, 594.

⁶ Pozri bližšie článok v pozn. 5.

⁷ K. Plicka, *Ako sme filmovali*. Slovenské pohľady XLVI, 1930, 217.

⁸ K. Plicka, *Dnes vidím filmové možnosti slovenské ako na dlani*. (Rozhovor s básnikom Jánom Smrekom.) Elán IV, 1933, č. 3.

hých prípadoch využívalo formalistickým umením na zdôrazňovanie primitivizmu, pudovosti, surovosti a pod.

Stručný prehľad práce Karola Plicku nevyčerpáva ani zd'aleka všetko, čo tento mnohostranný umelec a súčasne aj odborník vykonal. Nespomenuli sme ani jeho spoluprácu na filme „Jánošík“ (1934), rôzne fotografické publikácie, vydávanie a redigovanie piesňových zbierok, ani najnovšiu prácu — štvordielny cyklus českého, moravského a sliezskeho folklóru *Český rok* ap. Práca Karola Plicku pokračuje ďalej. Už dnes je v tlači celý rad prác z oblasti detského folklóru, ktorý Karol Plicka pripravil spolu so svojim dlhoročným spolupracovníkom Františkom Wolfom. V tlači je aj slovenský spevník, pripravuje sa séria vydání z ruského folklóru a ďalšie fotografické publikácie. V mene slovenského ľudu, ktorý zvečnil vo svojom diele, prajeme Karolovi Plickovi veľa úspechov do ďalšej práce.

INHALT

AUFSÄTZE	
Pátková Jarmila, Karol Plicka sechzigjährig	3
Hanušín Ján, Holzlöffelherzeugung in Selec	48
Polonec Andrej, Organisation des Geschäftslebens der Nordoravaer Leineweber	82
Landsfeld Herman, Marken und Zeichen an Habáner Keramikgegenständen	100
ETHNOGRAPHISCHE MUSEOLOGIE	101
MATERIALIEN — ARCHIV	109
NACHRICHTEN	120
BERICHTE UND REFERATE	127

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ Журнал Словацкой Академии Наук 1955, № 1

Издается четыре раза в год
Издательство Словацкой Академии Наук
Главный редактор д-р Ян Мьяртан
Секретарь редколлегии д-р Ян Подолак
Адрес редакции и администрации Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE ETHNOGRAPHIE
Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang III, 1955, Nr. 1
Erscheint viermal im Jahre
Herausgegeben vom Verlag der Slowakischen Akademie der
Wissenschaften
Chefredakteur Dr. Ján Mjartan
Redaktionssekretär Dr. Ján Podolák
Redaktion und Administration Bratislava, Klemensova 27.

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS
Časopis Slovenskej akadémie vied
Ročník III, 1955, číslo 1
Vychádza štyri razy do roka
Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Hlavný redaktor dr. Ján Mjartan
Tajomník redakcie dr. Ján Podolák
Redakcia a administrácia Bratislava, Klemensova 27
Vytlačili Severoslovenské tlačiarne, n. p., Martin
Jednotlivé čísla Kčs 15,—, celoročné predplatné Kčs 60,—
Výmer PIO 2385/49-III/2 F-109033

ČASOPISY SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

NAŠA VEDA v 1. čísle uverejňuje:

Články: Akademik I. Hrušovský, Úlohy našej vedy. — M. Písch, Ruská buržoáznodemokratická revolúcia a jej ohlas na Slovensku. — J. Voda, Náčrt životného diela Aurela Stodolu (1859—1942). F. Hroščo, Poľnohospodárske oblasti Slovenska, ktoré prichádzajú do úvahy pre závlahy. — V. Bystrický, Z laboratória elektrónovej mikroskopie. — Člen korešpondent SAV F. Kozmál, Topoľ ako dôležitá surovina pre náš priemysel. — Proti formalizmu v architektonickej praxi a vede.

Recenzie: K. Rebro, Pôvodná akumulácia kapitálu v Uhorsku. — *Zprávy. Nové výsledky vedeckej práce. Spomienky a výročia. Nové knihy a časopisy.*

Naša veda bude vychádzať tohto roku v rozšírenom rozsahu, jednotlivé čísla po 48 strán. Pri nezmenenej cene (jedno číslo 4.—Kčs) bude úprava a ilustrácia tohto časopisu skvalitnená.

SLOVENSKÁ LITERATÚRA číslo 1 uverejňuje:

V. Kochol, Poézia Sama Chalupku. — J. Minárik, K vývinu slovenskej duchovnej poézie. — Rozhľady — Z. Smejkal (Poznaň), K poľské diskusii o meziválečné literatúre. — E. Terry, K otázke nemeckých prekladov latinských mravoučných diel. — O. Bakoš, Belinskij, State o ruskej literatúre. — Archív — J. Čaplovič, Literárne začiatky Jána Silvána. — J. Brezina, K otázke vystaňovalectva slovenského ľudu u Hviezdoslava. — Kritika — B. Haluzický, Andrej Mráz, Poprevratové literárne dielo Martina Kukučina. — K. Tomič, O práci Bfetislava Truhláfa „Slovenská próza o povstaní“. — J. Poliak, Fraňo Kráľ, Spisy I—V. V. Petrík, Práateľské listy Petra Jilemnického. — Glosy — I. Kusý, K novému vydaniu Vlčkových Dejín literatúry slovenskej. — S. Šmatlák, Beseda s maďarským literárnym historikom.

HISTORICKÝ ČASOPIS číslo 1 uverejňuje:

L. Lípták, Podrobenie slovenského priemyslu nemeckým kapitálom v čase fašistického panstva. — L. Holotík, Problém národnooslobodzovacieho boja a politika slovenskej buržoázie pred prvou svetovou vojnou. — P. Hapák, Slovenské robotnícke hnutie v Budapešti koncom XIX. storočia. — Diskusia — K. Golán, Ľudovít Štúr a slovenské národné hnutie v štyridsiatych rokoch XIX. storočia. — Rozhľady — V. Matula, O práci katedier histórie Filozofickej fakulty univerzity Komenského. J. Kováč, O novej organizácii nášho archívnictva. — Recenzie a zprávy — Klement Gottwald a Viliam Široký o našom odboji (M. Kropilák). M. Falťan, Cesta nášho poľnohospodárstva k socializmu. (V. Bauch) Ekonomický časopis, II. ročník (J. Tibenský). — Dionýz Štúr (Fr. Bokes), Naša veda (Fr. Bokes). — História v SSSR a v ľudových demokraciách. — J. Mésároš, Z diskusie nemeckých historikov k problémom vytvárania podmienok pruskej cesty vývoja kapitalizmu v poľnohospodárstve. — T. Hajdú, Úloha rád v maďarskej októbrovej buržoáznodemokratickej revolúcii. — A. V. Mišulin, Spartakus (J. Španár). — Seregejenkova, Pompeje (J. Španár). Jean Bruhat, Dějiny francouzského dělnického hnutí do r. 1834 (A. Paulíny). — Dve historické bibliografie k dejinám Uhorska (Fr. Bokes). — Kumorovitz Bernát, Veszprémi regeszták (P. Ratkoš). — Kronika — Fr. Bokes, Kabinety histórie SAV.